

Nyodlingar

i skogen, där man genom att fälla träden och sedan bränna dem gjort marken tjänlig till åkerbruk (svedjeland), kallades bråne. Till ett dylikt bråne uppläts genom överenskommelse mark å byns gemensamma ägor.

I Jäts by finns ett litet torp, Byabrånen. Det hörde förr i tiden till byaallmänningen. Bråne fanns också på privat mark. De enskilda bönderna hade ofta sina särskilda bråne.

2883^{9.}

2

Kornmärke.

"När kornet står i rö (färgskiftning)
Duger det både till öl och brö!"

Smil.

Kunnat att det

Tävebärs om

1929

En havande kvinna

Alfred. Herman och Stenlund
Värgården

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2883 3.

3

måste noga akta sig för trollen, som ville röva bort sådana kvin-
nor. Hon fick därför ej gå ensam i en skog, ej heller fick hon
vara ensam hemma i en stuga, som låg i eller intill en skog. När
trollen kommo för att föra bort henne, satte de på henne en mössa,
som gjorde henne osynlig för människorna.

Småland
Kinnevald
Tävelsås
uppt. 1929

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2883 4

4

Stora spindlar

med mörk, tjock hårbeklädnad anses föra tur med sig. De äro dock fruktade, ty de tros kunna ge "onda bett".

Ringsbett.

En liten mask, som av folket kallas ringsbett, tros kunna ge mycket farliga bett och är därför mycket fruktad. Den är ungefär 5 cm. lång. Färgen är brunglänsande. På ryggen finnas ljusare strimmor. Huden är hård och glatt. Den är otroligt snabb i sina rörelser. När den är stilla, ligger den alltid i ring, därav namnet. Den håller till i det torra höet vid höbärgningen. Är ganska sällsynt.

Småland
Pinnerås
Tavels
april 1929

Småland
Pinnerås
Tavels

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2883 6.

6

Salt.

Förr i tiden användes grovt salt som sovel.

Vid måltiderna hade man ett fat med salt, i vilket man doppade brödet. Även "sillalake" användes på samma sätt.

En torpare sade en gång på skämt om sin hustru, att hon var en riktig "öelada", ty hon satte fram två slags sovel på en gång, nämligen salt och sillalake.

Äm
Tävelsås kd.
Tävelsås o.m.
1929

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2883 7.

7

Kyrkobygge.

När Tävelsås kyrka skulle byggas, ville man ej använda sig av den annars mycket lämpliga höjden vid Tävelsås Lunden. Man beslöt att låta högre makter avgöra, var kyrkan skulle byggas. För den skull tog man ett par otamda stutar och spände dem för en stock uppe på höjden vid Lunden. Stutarna fingo sedan gå, var de ville. De fastnade med stocken vid stranden av den strax nedanför liggande sjön. Här byggde man kyrkan. För att få plats till kyrkogård måste man ~~flytta~~ fylla ut ett område vid sjökanten. Senare har emellertid sjöns yta genom tappning sänkts ungefär 15 meter.

2883

81

8

Bot för hudutslag.

Om man har eksem eller något annat hudutslag, skall man smörja de angripna ställena av huden med urin och sedan binda om väl. Detta medel att bota eksem anses ännu av många vara det bästa.

2883 9/

9

Vill man ha god hårväxt,

skall man om kvällarna tvätta håret i urin. Man får dock endast använda fäkreaturens urin.

2883 10.

10

Maran.

En säng bör ej stå på tvären över golvtil-
jorna, ty den, som sover i en sådan säng, blir oroad av maran.

2883 //

11

Skydd mot det ondas makt.

Över dörrarna i ladugården finnas ofta magnet-
haspar inslagna. Dessa skola draga till sig det onda, som vill
komma in i ladugården för att skada djuren.

Sm.
Fävelsäs

Uppst. Lennart Stenlund

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2883

12

Markvast.

På en del ställen brukar man hänga upp en så kallad markvast i ladugården för att ej maran skall komma åt hästarna. Markvasten är en tätt vuxen, hoptuvad kvist av fur, som maran tros ha flätat ihop.

2883

13.

13

Midsommarafton

skall man samla in så många vilda växter och örter som möjligt och binda en kvast därav. Om en dylik kvast hänges upp i taket inne i boningsrummet, skyddar den hemmet mot sjukdom och "otyg". Bli kreaturen sjuka, kunna de botas, om man bränner några grenar av en sådan kvast framför deras näsborrar, så att de få inandas röken. Midsommarkvastens kraft troddes fordom vara mycket stor och den användes till många olika ändamål.

Näcken.

När man badat ute i en å eller sjö, skall
man spotta tre gånger i vattnet och säga till näcken:

"Jag på lann,

Du i vann,

Tvi för skabb!"

Säger man detta, behöver man ej befara att få skabb eller utslag
efter badet. Man tror nämligen, att näcken mycket gärna vill sända
skabb på folk.

Ordspråk.

En långer oxe och en korter häst,
De passa bonden bäst.

Hunden och klockaren försörjer sig med munnen.

Presten å hunnen
Gör skäl för föa mä munnen.

Om prester å hunna inte hatt go trüt
Hade släkta längesen dött ut.

Brått, som att låna eld.

2883/6.

16

Skynda sej, som när man springer med budkavlen

Av barn och tosingar får man höra sanningen.

Fattig som en kyrkråtta.

"Det var roligt", sa grisen, när bonden ramla-
de i brunnen.

"Allt efter behag", sa Lunkentuss.

"Ät soppor med", sa barnet, slog huggormen
med skeden.

"Maka på dig, mor lilla", sa fyllhunden till
suggan.

Brått som att riva smör ur elden.

Ränna omkring som en rumpalös hund.

Springa bort som en piskad katt.

Fara i väg som ett skållat troll.
Det är lättare att gå från gård och grund än
sinnet.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2883 ¹⁷

17

2883 18.

18

Snuva.

Om en person besväras av snuva, bör man slå till honom på näsan med en gäddstjärt, när han sover. Då försvinner snuvan.

Smil
Kinnerald
Tärbas o:n
1929

Offr. Frickstall. L. Skuland
Värgårda (Vg)

Skärvan.

Vill man bota barn för skärvan, skall man
låta dem dricka något ur en kyrknyckel.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2883 19

19

2883

20

"Torsk!"

Barn, som lider av torsk, skall man låta
dricka mjölk, vilken man hållt saft, som pressats ur ett stös
spillning.

2883

21

En havande kvinna

får ej betrakta en eldsvåda, ty då får barnet flammig hud. Ej heller får hon vidröra ett skjutet villebråd, ty då kan barnet få likadan hud som det djur hon rört vid. Vid slakt är det särskilt farligt för henne att närvara.

2883 24.

22

Otur.

Om man vänt västen fel vid påklädningen,
bör man spotta tre gånger, annars får man otur under dagen.

2883

23

Den onde.

Ville man tala med "Den onde" för att genom honom skaffa sig jordiska fördelar, skulle man baklänges och motsols gå sju gånger runt omkring en kyrka och sedan vissla i nyckelhålet till sakristian. Den onde skulle då visa sig.

Årsgång.

Ännu så sent som på 1860-talet fanns det i Tåvelsås personer, som gingo årsgång. Genom att gå årsgång julnatten kunde man få veta händelser, som skulle ske i framtiden, man kunde få reda på var det fanns dolda skatter och mycket annat, som var värdefullt att veta. Det var därför många, som gärna ville gå årsgång, men det var endast få, som verkligen vågade. Det lurade nämligen många faror på den ensamme vandraren, som var ute och gick julnatten. I regel var det endast gamla gubbar, s.k. kloka gubbar, som vågade sig ut på den farofyllda färden i julnattens mörker.

Den, som skulle gå årsgång, måste bereda sig väl under julafton. Så t.ex. fick han ej under hela dagen yttra ett enda ord, om han ville ha tur med sig på färden. Han fick ej

2883 25

25

heller omtala, vad han ämnade företaga sig. På kvällen, innan folk gått till sängs, skulle han ge sig av. Han skulle gå genom sju kyrksocknar och besöka sju kyrkor, däribland hans hemförsamling, som han skulle besöka först. Om det var kort eller lång väg mellan kyrkorna, behövde han inte bry sig om. Den, som gick årsgång, fick nämligen av julens hemlighetsfulla makter förmåga att kunna färdas fort fram. Han behövde endast gå med sin vanliga takt för att ändå hinna mycket fortare fram än en springande karl. Han behövde därför inte göra sig bråttom, utan han hade god tid till att besöka kyrkogårdarna, kika i nyckelhålet till sakristior-
na, titta in i stugor, som han gick förbi m.m. På kyrkogårdarna kunde han få se öppna gravar med öppna kistor, i vilka lågo personer, som kommo att dö under det följande året. Ville han träffa mörkrets furste, behövde han endast vissla i nyckelhålet till sakristian, varefter den onde genast kom fram. Genom att sätta sin själ i pant, kunde han få den ondes hjälp, vare sig det gällde att bli rik, få jaktlycka eller något annat. Tittade han in genom fönstret till en stuga, kunde han få se allt, vad som skulle hända på det stället under året. Detta tyckte folk inte om, utan de sökte undvika det genom att noga stänga alla fönsterluckor julkvällen. Den, som var ute och gick årsgång, kunde även få veta, hurudan nästa års skörd skulle bli. På vägen kunde han möta liktåg och bröllopsfärder, som sedan skulle äga rum nästföljande år.

Skulle han själv dö under året, fick han möta sin egen likfärd.

Julens onda makter sökte på alla sätt skada dem, som voro ute och gick årsgång. Farligast av allt var "glosen", en jättestor sugga, som var växt som en snöplog. Hon hade ett mycket spetsigt tryne och en rygg, vass som en rakkniv. Så snart den, som gick årsgång fick se henne, skulle han genast stå stilla och sätta benen i kors, så fick han vara i fred. Suggan trängde annars in med sin nos mellan hans ben. Hade hon bara kommit så långt, var han förlorad, ty suggan klöv honom då utan förbarmande mitt itu.

Han mötte även de mest underliga skjutsar, som ibland kunde dragas av ett par långskäggiga getaböckar, ibland av ett par möss. De, som körde åkdonen, ville gärna, att han skulle åka med dem, men det måste han akta sig för. Steg han bara upp i ekipaget, barkade det ögonblickligen raka vägen till helvetet eller i lyckligaste fall ner till havet. Det berättas om en gubbe, som ute på Rävåsaljarna i Östra Torsås mötte ett åkdon, som drogs av ett par råttor och som kördes av en tomte. Gubben, som var trött, steg på tomtens vänliga inbjudan upp i åkdonet. Skjutsen tycktes emellertid endast krypa fram. Gubben, som tyckte, att det gick för sakta, hoppade därför strax av igen. Det var hans lycka, ty de hade då redan hunnit ned till havskusten i Blekinge. Hade han inte stigit av, hade han naturligtvis hamnat i havet.

Den, som gått årsgång, måste noga tåga med
det, som han sett och hört under sin färd, ty om han talade om
något, kunde det medföra döden.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

27.
2883

27

2883 28.

28

Att bota barn för "fönsterskriket!"

Om en havande kvinna talar till någon genom ett öppet fönster, kommer barnet att skrika mycket. För att bota detta skall man kasta ut barnet genom samma fönster till någon person utanför. För att botemedlet skall verka, får man ej räcka utan kasta barnet till den utanför stående personen.

29.

2883

29

Korpen

är en fruktad fågel, som man ej gärna vill ha att göra med. Den, som dödar en korp, kommer att drabbas av olycka. Att riva ned hans bo är särskilt farligt. Man bör ej skämta om korpen, när han är i närheten. Korpens krax betraktas som ett ont varsel.

80.
2883

30

Sopdynga.

För endast ett tiotal år sedan fanns det ännu vid en del stugor en s.k. sopdynga. Det var en grop av några m:s storlek, som låg alldeles intill köksdörren. Sidor och botten voro stensatta. Där tömde man sopor och orenligheter, nattkärl o.dyl. Sopdyngan fick även tjänstgöra som avträde. Särskilt om somrarna spred sopdyngan en förfärlig lukt.

Im.
Kinnervald hd
Färdleås bn
1929

Kennart Skerfvar

"Heliga" träd.

Ett träd, som blixten slagit ned i, betrak-
tades som "heligt".

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2883 31.

31

2883

32

Lik efter dödfödda barn.

I lufttrummorna under Tävelsås kyrka finnas små lådor, i vilka man lagt ofullgångna foster och dödfödda barn. Bland dessa lådor finnas till och med cigarrlådor av ganska ungt datum.

2883^{20.}

33

Brännvinsbränning.

När man förr i världen ville ha tur med brännvinsbränningen, brukade man skaffa ben från kyrkogården och förvara i bränneriet.

Vid dödsfall.

Förr i tiden fingo liken ej vara under samma tak som människor. Så snart någon dog, förde man därför ut hans lik till något uthus, i allmänhet vedboden. Den person, som vid begravningar brukade sjunga för lik, innan de fördes från gården, kallades vedkastapäst. Sysslan ansågs särskilt hedrande, varför vedkastapästen åtnjöt stort anseende i byn.

2883. 35.

35

Namn på åkrar, ängar och hagar.

Åkrar:

Åkrar:

Ängar:

Godä nöten
Utbalmen
Gategubben
Bläsbacken (En nattetid mycket
fruktad plats)
Sturingsåkern
Ronadalen
Korslyckan
Ekelunden
Bosa-gärdet
Dammaträdan
Trankurran
Ekamosse

Gema-backen.

Bosäng
Knallen
Klasängen
Kringelman
Halsen

Hagar:

Nosen
Rumpen
Håmman
Fåragatan
Hiet.

2883^{36.}

36

Bröllopsdagen.

Regn i brudkronan betyder tårar i äktenskapet.

2883³⁷

37

Lysning

skall man ta ut, när månen är i ny, annars blir äktenskapet olyckligt. Detta håller man ännu ganska strängt på.

2883³⁶

38

Ålderman.

I Stenslanda by, Tävellsås socken, har man ännu ålderman. Åldermannen har sin befattning endast ett år, sedan blir det grannens tur o.s.v. Åldermannen sköter byns gemensamma angelägenheter, som dock nu efter laga skiftet endast äro obetydliga. Han har att ombesörja snö/skottning på häradsvägen, ordna med byns grustag, vidare brukar han dela ut pengarna för jaktarrendet m.m. När någon fråga skall behandlas av byastämman, som alltid hålles i åldermannens hus, kallar åldermannen bönderna tillsammans medelst budkaveln eller byaklubban. Den skickas omkring efter en bestämd ordning. Varje bonde bär den alltid till samma ~~nästa~~ granne, som i sin tur bär den vidare. Så fortgår, tills den gått byn runt och åter kommit tillbaka till åldermannen. I byaklubban finns en urholkning med ett skjutlock. I denna urholkning stoppar man in

kallelserna till sammanträdena.

Vid byastämmorna är helt naturligt åldermannen ordförande. I oktober och november överlämnar den gamle åldermannen klubban till den bonde, som står i tur att sköta den. Vid detta sista sammanträde håller alltid den gamle åldermannen ett stort kalas, åldermansgillet, som varar i två dagar. Härvid är det gammal tradition, att karlarna bjudas till första dagen och kvinnorna till andra dagen.

En egendomlig bestämmelse är, att åldermannen skall ge alla luffare nattlogi, om de be därom. Det hör även till, att han skall ge dem kvällsmat och frukost. Alla luffare, som be om logi i byn, skickas därför till åldermannen.

2883 39

33

Småland
Kinnaröd
Tärnsås (Huslunda by)
jyxt. 1929

Cyph. av Stealand hemm. jyl. 1929
an. Tärnsås by

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2883

40

40

Padda.

Den, som slår ihjäl en padda, får dålig sömn.

47.
2883

41

Hår.

När man har klippt sitt hår, skall man genast
bränna upp det avklippta håret. Kastar man ut det på marken, blir
man flintskallig.

2883

42

Myrten.

De myrtenkvistar, som flickorna bära vid sin konfirmation, tros vara lyckobringande. Flickorna bruka därför plantera någon av dessa kvistar i en blomkruka och vårda den mycket väl, för att den skall växa upp. Lever myrtenträdet, tills flickan står brud, skall hon då bära grenar av det i sin brudbukett. Äktenskapet blir då lyckligt.

Bose.

För långt tillbaka i tiden bodde i Stenslanda Södregård en rik och mäktig man vid namn Bose. Bose var böndernas riksdagsman. Vid riksdagen hade han kommit att bli motståndare till den förnämne herren till Osaby. Denne ville därför röja Bose ur vägen och lejde en man, som skulle mörda honom, och gav mannen sin egen berömda bössa. När man sköt med den bössan, hördes det vida omkring. Lönnmördaren lade sig i försåt för Bose i en skog, som denne skulle rida igenom. Under ritten sjöng Bose på en psalm. Så länge han sjöng, klickade bössan gång på gång för mördaren. Först när psalmen var slut, gick skottet av, och Bose blev dödad. Herren till Osaby stod under tiden på sin gård och väntade att få höra smällen av sin bössa. När skottet hörde, utbrast han glad: "Nu skall min snälla!" Stället, där Bose fälldes, blev sedan kal-

lat Bosafällan, som det heter än i dag. I Södregården äro flera
ställen uppkallade efter Bose, såsom Bosängen, Bosagärdet m.fl.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2883

44

44

2883 75

45

Skydd för "otyg"

På vissa ställen händer det ännu i dag, då man bygger en ny ladugård, att man i väl dolda hål gömmer kvicksilver. Detta skall skydda ladugården för "otyg".

2883 46.

46

Skaffa tur till ladugården.

I trösklar till gamla ladugårdar påträffar man ofta ormskelett. Då man förr i världen byggde en ny ladugård brukade man borra ett stort hål i tröskeln och sedan stoppa in en levande orm däri. Hålet skulle täppas igen mycket noga, så att det ej syntes utvändigt. Ett dylikt ormskelett troddes ha tur med sig.

42
2883

47

Orm.

Om man har skadat en orm, bör man försöka att
döda honom, ty annars kommer han att hämnas.

Om husdjuren blivit sjuka,

och man misstänker, att en ovän "ställt" sjukdomen på dem, bör man stjäla något ätbart ur denne oväns hus och ge det till djuren.

Härigenom bli dessa botade, om det ^{är} personen i fråga som förorsakat sjukdomen.

2883

49

Varsel.

När katten stryker med tassan över örat, kan
man vänta främmande innan kvällen från det håll, varåt tassan pekar.

2883 50.

50

Att iakttaga vid kalvning.

När en ko har kalvat, bör man ge henne en liten bit av efterbörden att äta upp. Kon blir då fortare kry igen efter kalvningen.

2883²⁷¹

51

Mjölk.

Om mjölken vid kokning sjuder över och kommer på spiseln, skall man skynda sig att strö salt i den så utspillda mjölken, innan den torkas upp av värmen. Korna får annars sårigt juver.

2883

5^h

52

Mjölksnokar.

Förr i tiden brukade man ha tama snokar, s.k. mjölksnokar, i ladugården. Snokarna hade stor makt. De beskyddade ladugården och gjorde mjölkavkastningen rikligare. Därför skulle de också varje kväll ha en skål med mjölk.

58.
2883

53

Trolleri.

Lägger man en dödfödd kalv under loggolvet i ladugård, kommer på det stället alla kalvar att dö, så snart de fötts. Detta knep var förr i tiden vanligt ovänner emellan. För endast ett tiotal år sedan fann man en död kalv omsorgsfullt gömd bakom stenfoten till en ladugård.

2883

54

Överfall och plundring.

Byapojkarna från Stenslanda brukade förr i tiden på torgdagarna samlas i skogen mellan Rinkaby och Tävelsås, Bråterås, för att överfalla och plundra de bönder, som vände hem från Växiö. För att kunna försvara sig brukade bönderna från de södra socknarna, Jät och Urshult m.fl., köra i stora sällskap. Myndigheterna stodo maktlösa mot ofoget. Till slut lät länsstyrelsen hugga ned skogen på båda sidor om vägen. Byapojkarna kunde sedan ej lägga sig i försåt så nära vägen som förut. Överfallen kunde hädanefter ej ske så plötsligt, varför de, som färdades på vägen, fingo tid att sätta sig i försvarsställning.

Småland
Kämnarbol
Tavelbo
1929

Cyrt. R. Stenlund
Vänerås

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2883

55

Trettondagen.

För en mansålder sedan var det ännu vanligt,
att de unga pojkarna på morgonen trettondagen gick omkring i byn
och sjöngo framför varje hus.

Maland
Kinnvald
Tärnsås
Mpt. 1929

Mpt. av Stenlund
akass Vårgårda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2883

56

Sägen.

En dräng från Tofta hade blivit dömd till döden för en förbrytelse. Han var dock oskyldig, men han kunde ej bevisa det. Då drängen ivrigt bedyrade sin oskuld, ville man ge honom en möjlighet att rädda livet. Kunde han på en dag, innan solen gått ned, slå av allt gräset på Harrängen, skulle han bli fri. Harrängen är ett ganska stort område, som numera är beväxt med skog, men som på den tiden var äng. Att slå den stora ängen på en dag för en man var emellertid omöjligt, och drängen, som ansåg det lönlöst att ens försöka, satte sig på en sten och grät. Då kom en gammal vitskäggig dvärg fram till honom och undrade varför han grät. Drängen talade om det. Dvärgen tröstade honom då och sade, att det nog skulle gå bra. Han lånade drängen sin egen lie. Samtidigt förbjöd han honom på det strängaste att titta på eggen.

57.
2883

57

Han fick ej heller vässa lien, hur mycket han än högg i stenar och stubbar. Drängen blev naturligtvis mycket glad och började genast att slå. Lien bet som en eld, och den gick genom stenar och stubbar, utan att den blev slö. Fastän han var mycket nyfiken, aktade sig drängen visligen för att titta på eggen. Fram emot kvällen fanns det endast ett litet hörn kvar av den stora ängen. Då tyckte drängen, att han gott kunde titta på den underliga lien, men just som han skulle göra det, förvandlades den till ett bockhorn. Han hann emellertid låna en annan lie och kunde sluta av ängen, innan solen gick ned och räddade därigenom sitt liv.

I trakten säger man ofta om en lie, som blivit slö: "Den är som ett bockahorn!"

Dold skatt.

På J.M.Fribergs ägor fanns före laga skiftet en avsides liggande åker, Björklyckan, där det skall finnas en skatt nedgrävd. Enligt en berättelse, som gått i arv släkte efter släkte, är skatten nedgrävd på ett ställe, vilket ligger där åkerns diagonaler skära varandra. Gårdens forna ägare ha ej vågat tala om detta för några utomstående, ty den, som yppade hemligheten, skulle enligt sägnen drabbas av olycka. En gång ville en man, som ägde gården, komma åt skatten och började gräva efter den. När han grävt en stund blev han emellertid hårt sjuk och måste därför sluta grävningen. På kvällen samma dag dog han. För att få ro vid sin dödsbädd, tog han det löftet av sin son, att denne ej skulle gräva eller söka efter skatten. Detta löfte har sedan upprepats generation efter generation.

Sedan laga skiftet 1918 ha åkerns gränser all-
deles utplånats, därigenom att skogsmarken runt omkring odlats
upp.

2883⁵⁹

59